

κών γεγονότων. Οι υπερβολές και οι ισοπεδωτικές εκτιμήσεις, μαζί με σκέτες ανακρίβειες, συχνά συνοδεύουν και αποδυναμώνουν την αποτελεσματικότητα της έκφρασης βάσιμων προβληματισμών και εμποδίζουν την επίτευξη προόδου (χωρίς εισαγωγικά) στην διερεύνηση των πραγματικά κρίσιμων αυτών ερωτημάτων για την εποχή μας και για την κοινωνία μας.

Όλες οι παραπάνω παρατηρήσεις ισχύουν και για τους προβληματισμούς που κατά καιρούς εκφράζονται σχετικά με την θέση του καρκίνου στα προβλήματα δημόσιας υγείας που απασχολούν την χώρα μας. Και όλες ισχύουν σε αυξημένο βαθμό για τον τόπο μας, λόγω της σχετικής απουσίας από τον δημόσιο διάλογο φωνών που συνδυάζουν την σε βάθος επιστημονική γνώση με την ευαισθησία για τις ανησυχίες της κοινωνίας και των πολιτών. Για να υπάρξει σοβαρή συζήτηση, χωρίς αφορισμούς και προσηλώσεις σε εκ προοιμίου υιοθετημένα συμπεράσματα, απαιτούνται ορισμένες προϋποθέσεις, μια από τις οποίες είναι η στοιχειώδης κατανόηση από τους συνομιλητές των βασικών, πραγματικών δεδομένων, είτε αυτά αφορούν το μέγεθος του προβλήματος είτε –και αυτό είναι ίσως το δυσκολότερο για να αφομοιωθεί αλλά και για να γίνει αποδεκτό σαν αντικείμενο συζήτησης– των διαθέσιμων μεθοδολογιών που υπάρχουν για την ανάλυσή του, αλλά και των ορίων αυτών των μεθοδολογιών. Το βιβλίο του Δρος Αθ. Βαλαβανίδη «Περιβάλλον και Κακοήθεις Νεοπλασίες» αποτελεί μία σημαντική συμβολή στην διαμόρφωση των προϋποθέσεων για την διεξαγωγή του αναγκαίου διαλόγου – ενός διαλόγου που θα πρέπει να περιλαμβάνει τους ειδικούς αλλά να μην αφήνει απέξω τους λιγότερο ειδικούς.

Το βιβλίο αποτελεί μια χρήσιμη εισαγωγή σε κρίσιμα ερωτήματα όπως:

–Πόσο διαδεδομένος είναι ο καρκίνος στις μέρες μας, και ποιες είναι οι διαχρονικές του τάσεις; Τελικά, έχουμε να κάνουμε με μια ολοένα και περισσότερο διαδεδομένη επιδημία ή μήπως οι εντυπώσεις απατούν;
– Τι λένε τα στατιστικά δεδομένα σχετικά με τον ρόλο στην πρόκληση του καρκίνου της ρύπανσης με την γενικότερη έννοιά της (κατάλοιπα ή πρόσθετα τροφίμων, νερό, αέρας, εργασιακό περιβάλλον); Ιδιαίτερα, ποια είναι η σχετική σημασία των παραγόντων στους οποίους δύσκολα μπορούμε να αποφύγουμε την έκθεση, ακόμα και αν το θέλουμε (π.χ. ατμοσφαιρική ρύπανση, κατάλοιπα τροφίμων), και εκείνων στους οποίους θα μπορούσαμε αλλά απλά δεν επιλέγουμε να περιορίσουμε την έκθεσή μας; Είναι γνωστό ότι στην διαμόρφωση της συνείδησης που έχουμε για το μέγεθος κάθε λογής κινδύνου στον οποίο υποβαλλόμαστε, τείνουμε να υποβαθμίζουμε τους κινδύνους που σχετίζονται με εθελοντικές μας πράξεις και να διογκώνουμε εκείνους που μας επιβάλλονται χωρίς την θέλησή

μας. Τελικά, όμως, σε ποιο βαθμό επιτρέπεται να αποδίδουμε στην ψυχολογία και σε ποιο βαθμό σε ανεπαρκή πληροφόρηση φαινόμενα όπως το να διαμαρτύρεται κάποιος γιατί «εξαναγκάζεται» να καταναλώνει μερικά δισεκατομμυριοστά του γραμμαρίου καταλοίπων φυτοφαρμάκων στα φασολάκια του την ίδια στιγμή που εθελοντικά καπνίζει 1 πακέτο τσιγάρα και καταναλώνει μισό κιλό κρασί κάθε μέρα – συνήθεια που αποτελεί πραγματικά φονικό όπλο με το οποίο αυτοκτονούν χιλιάδες άνθρωποι κάθε χρόνο;

– Τελικά, είναι δυνατόν να μετρήσουμε ή να υπολογίσουμε, και μέσα σε ποια όρια αβεβαιότητας, την συμβολή των διαφόρων περιβαλλοντικών παραγόντων στην καρκινογένεση; Πόσο αξιόπιστοι είναι οι ισχυρισμοί εκείνων που επικαλούνται την ικανότητα της επιστήμης να προσφέρει απάντηση στο ερώτημα αυτό και πόσο εκείνων που θεωρούν ότι τέτοιοι ισχυρισμοί απλά επιδιώκουν να ωραιοποιήσουν μια δύσκολη κατάσταση ή να συγκαλύψουν την άγνοια των επιστημόνων;

Στα ερωτήματα αυτά έχουν δοθεί κατά καιρούς πολλές και συχνά αντιφατικές απαντήσεις, και η παρουσίαση της ιστορικής σύγκρουσης μεταξύ των διαφόρων ομάδων (συχνά καθαρά επιστημονικών ομάδων σε σημαντικά ερευνητικά ινστιτούτα) αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα τμήματα του βιβλίου. Πιστεύω ότι είναι δυνατό να δοθούν επαρκώς αντικειμενικές απαντήσεις στα περισσότερα από τα παραπάνω ερωτήματα, φτάνει να αντιστέκεται κανείς τον πειρασμό της υπεραπλούστευσης και της προσπάθειας να επενδύσει τις πολιτικές του προτιμήσεις με «επιστημονικά» επιχειρήματα. Όπως φαίνεται και από την αναδρομή που επιχειρεί ο Βαλαβανίδης, δυστυχώς αυτό δεν συμβαίνει πάντοτε, πράγμα που έχει κατά καιρούς οδηγήσει στην υποστήριξη θέσεων που, όταν τελικά, το παράλογό τους έγινε σαφές σε όλους, δικαιολογήθηκαν σαν θέσεις που «επιδίωξαν να ευαισθητοποιήσουν την κοινωνία στην ανάγκη για μεγαλύτερη προστασία». Πιστεύω ότι με τέτοιους τρόπους ούτε η επιστήμη ούτε η πολιτική της προστασίας του περιβάλλοντος και της υγείας δεν μπορούν να προχωρήσουν μπροστά.

Ίσως η προηγούμενη συζήτηση να δίνει την εντύπωση ότι το βιβλίο του Αθ. Βαλαβανίδη ασχολείται κυρίως με την πολιτική του καρκίνου και την σύγκρουση των οπαδών της «τεχνολογικής προόδου» με τους οπαδούς της «οικολογίας και ήπιας περιβαλλοντικής ανάπτυξης». Δεν είναι ακριβώς έτσι. Το βιβλίο είναι γεμάτο με αριθμούς, στατιστικές, στοιχεία τοξικολογίας, μαθηματικών μοντέλων και άλλα καθαρά τεχνικής φύσεως θέματα. Όλα δίνονται κάτω από το πρίσμα της ανάγκης να μπορέσει, κυρίως ο τεχνικά υποψιασμένος αλλά όχι ειδικός αναγνώστης, να γνωρίσει τα πραγματικά γεγονότα και να καταλάβει τις βασικές αρχές με τις

οποίες μπορεί να εκτιμηθεί η επικινδυνότητα των καρκινογόνων ουσιών, πράγματα που αποτελούν βασικό όρο για σοβαρότερη πολιτική συζήτηση. Με ιδιαίτερη προσοχή στην ακρίβεια και την επιστημονική τεκμηρίωση, σε ξεχωριστά κεφάλαια καλύπτονται μεγάλης σημασίας θέματα όπως οι ερευνητικές μεθοδολογίες της καρκινογένεσης, ο ρόλος στην αιτιολογία του καρκίνου της ρύπανσης των τροφίμων, του αέρα, του νερού, της ρύπανσης των εργασιακών χώρων, οι φυσικές ακτινοβολίες, τα κριτήρια κατάταξης των τοξικών ουσιών, την σχετική νομοθεσία κ.ά. Το βιβλίο δεν εξαντλεί (δεν θα μπορούσε άλλωστε να εξαντλήσει) το θέμα με το οποίο καταπιάνεται, και ίσως μάλιστα να μπορούσε να ήταν ακόμα χειρισμένο αν αναδείκνυε περισσότερο την συνθετικότητα της καρκινογενετικής διαδικασίας σαν βιολογικού φαινομένου που, από ό,τι φαίνεται, μπορεί και να αποτελεί σε ένα βαθμό μια φυσική συνέπεια της μακροβιότητας (του ατόμου και των κυττάρων του) που η κοινωνία μας έχει πετύχει, και το τίμημα που πληρώνουμε γι' αυτήν. Είναι όμως ένα μοναδικό για την ελληνική βιβλιογραφία είδος βιβλίου και αποτελεί μια πολύ χρήσιμη εισαγωγή στην περιβαλλοντική τοξικολογία (που τόσο υστερεί στην Ελλάδα) για φοιτητές της βιολογίας, ιατρικής και χημείας, καθώς και στην προβληματική της περιβαλλοντικής καρκινογένεσης για μη ειδικούς.

Jacques Julliard - Michel Winock

(επιμέλεια),

DICTIONNAIRE DES INTELLECTUELS FRANÇAIS. LES PERSONNES. LES LIEUX. LES MOMENTS, εκδ. Seuil, Παρίσι 1997, 1260 σελ.

Michel Winock, *LE SIÈCLE DES INTELLECTUELS*, εκδ. Seuil, Παρίσι 1997, 700 σελ.

Σωτήρης Ντάλης

ΕΝΑ πραγματικό εκδοτικό τόλμημα επιχειρήσαν οι Ζακ Ζυλιάρ και Μισέλ Βινόκ με την έκδοση του «Λεξικού των Γάλλων Διανοουμένων» στο οποίο παρουσιάζουν ανθρωπικούς του πνεύματος με ανάμειξη στο πολιτικοκοινωνικό γίνεσθαι, από την εποχή της «υπόθεσης Ντρέιφους» μέχρι σήμερα. Οι δύο συντάκτες του τόμου (1260 σελίδες, 800 λήμματα γραμμένα από 230 συγγραφείς) «Λεξικό των Γάλλων διανοουμένων. Τα πρόσωπα, οι τόποι, οι στιγμές», είναι κορυφαίοι αναλυτές δύο μεγάλων γαλλικών περιοδικών, του *Nouvel Observateur*

ο Ζακ Ζυλιάρ και του *Événement du Jeudi* ο Μισέλ Βινόκ.

Όταν αποφάσισαν να προχωρήσουν στην έκδοση του «Λεξικού» αντιμετώπισαν το δύσκολο πρόβλημα του προσδιορισμού του «διανοούμενου» επιλέγοντας να κρατήσουν, από τους μεγάλους στοχαστές, μόνο «εκείνους που, κάποια στιγμή, αναμίχθηκαν, όπως λέει ο Σαρτρ, σε πράγματα που δεν τους αφορούσαν».

Έθεσαν λοιπόν δύο προϋποθέσεις απαραίτητες για να περιληφθεί κανείς σ' αυτό το «Λεξικό» της γαλλικής διανοήσης: «να έχει περάσει στο πεδίο της πολιτικής δράσης ή να έχει συχνή επαφή με την κοινή γνώμη» και «να φέρνει μαζί του τη φήμη που απέκτησε σ' έναν άλλο τομέα».

Βέβαια ο κανόνας αυτός δεν τηρήθηκε με αυστηρότητα, καθώς οι δύο συντάκτες του έργου δεν μπόρεσαν ν' αποφασίσουν ν' αποκλείσουν στοχαστές των οποίων η ακτινοβολία οφείλεται αποκλειστικά στο έργο τους, όπως είναι ο Φερνάν Μπρωντέλ, ο Κλοντ Λεβί-Στρος ή ο Ζαν Ιπολίτ. Από την άλλη πλευρά, οι πολιτικοί έχουν αποκλειστεί από το «Λεξικό», ακόμα κι εκείνοι οι οποίοι έχουν να παρουσιάσουν σημαντικό συγγραφικό έργο, όπως ο Κλεμανσώ ή ο Ντε Γκολ. Όσον αφορά τη χρονολογία γέννησης του «στρατευμένου διανοούμενου», οι Ζακ Ζυλιάρ και Μισέλ Βινόκ επέλεξαν ως αφετηρία την υπόθεση Ντρεϊφους, όχι μόνο γιατί ώθησε τους διανοούμενους να κατέβουν μάζικα στην αρένα για να υπερασπιστούν έναν αθώο, αλλά και γιατί η υπόθεση αυτή συνέπεσε με «την εμφάνιση νέων μέσων έκφρασης, που εκτείνονται από το συλλογικό μανιφέστο ως τη συγκρότηση αγωνιστικών ενώσεων και τη χρήση των σύγχρονων μέσων ενημέρωσης», τονίζουν οι δύο συγγραφείς μιλώντας στο περιοδικό *Express* για την πρόσφατη δεύτερη έκδοση του έργου τους.

Οι Ζυλιάρ και Βινόκ απορρίπτουν τη συνήθη χρονολόγηση που θέλει τους διανοούμενους να γεννιούνται με τον Βολταίρο, να φθάνουν στην ενηλικίωση με τον Ζολά και να κλείνουν τον κύκλο τους με τον Σαρτρ. Προτιμούν να διαχωρίζουν τους «στρατευμένους» διανοούμενους σε δύο κατηγορίες που δεν παύουν να διασταυρώνουν τα ξίφη τους: εκείνους που υπερασπίζονται τις μεγάλες, τις οικουμενικές αρχές και αξίες και εκείνους που μπαίνουν στην υπηρεσία ενός συγκεκριμένου πολιτικού δόγματος.

Η διπλή αυτή πόλωση των «στρατευμένων» διανοούμενων εντάχθηκε στη δεκαετία του 1930 και στη διάρκεια της Γερμανικής κατοχής κι έφτασε στο απόγειό της τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, όταν πολλοί ευρωπαίοι στοχαστές υπέκυψαν στην τυφλή πολιτική στράτευση και στον απόλυτο δογματισμό. Όπως σημειώνουν και οι Ζακ Ζυλιάρ και Μισέλ Βινόκ, «χρειάστηκε να καταρρεύσει το κομμουνιστικό ιδεώδες στην Ανατολική Ευρώπη και οι αυταπάτες που δημι-

ούργησε για να απομακρυνθούν οι διανοούμενοι από τις αφηρημένες ιδεολογίες και να ξαναγίνουν σταυροφόροι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων». Ωστόσο, η μια υπερβολή μπορεί να αντικατασταθεί από μια άλλη. Απογοητευμένοι από τα πολιτικά πάθη, ορισμένοι διανοούμενοι ωθούν ενίοτε την αναζήτηση της αυτονομίας» μέχρι και την άρνηση της πολιτικής, όπως έχουν δείξει πολλές πρόσφατες πολεμικές.

Είναι πολύ πιθανόν το «Λεξικό» των Ζυλιάρ-Βινόκ να έχει και κάποιες ατέλειες, όμως θα αποτελέσει σίγουρα ένα έργο αναφοράς όσον αφορά τη γαλλική πνευματική ζωή. Ανατρέχοντας τις 1260 σελίδες του, ο αναγνώστης έχει την ευκαιρία να ζηήσει τις μεγάλες συγκρούσεις του αιώνα: το κλίμα που προετοίμασε τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, τον αντισημιτισμό του μεσοπολέμου, την υποστήριξη του καθεστώτος του Βισί, τις σταλινικές και μαοϊκές διακηρύξεις πίστης, τον Μάη του '68.

Άξιοι συμπαράστατες στο εγχείρημα των Ζ. Ζυλιάρ και Μ. Βινόκ υπήρξαν οι Πασκάλ, Μπαλμάν, Κριστόφ Προσασσόν, Ζιλ Καντάρ, Ντενί Πελλετιέ, Νικολά Ρουσελιέ, Ζιζέλ Σαπιρό και Ντανιέλ Βολντάν, ερευνητές και ειρικοί επιστήμονες που φρόντισαν για τη συλλογή και ανάλυση του υλικού.

Όταν τον Οκτώβριο του 1997 οι καθηγητές της Θεωρητικής Φυσικής Α. Σοκάλ και Ζαν Μπρικμόν δημοσίευσαν το βιβλίο τους «*Impostures Intellectuelles*» (εκδ. Odile Jacob) κανείς δεν φανταζόταν ότι θα ταράζονταν σε τέτοιο βαθμό τα νερά της επιστημονικής κοινότητας στις ΗΠΑ, στην Ευρώπη αλλά και στην Ελλάδα, δημιουργώντας μάλιστα και μια εσφαλμένη εντύπωση προς τα έξω, για το τι είναι οι ανθρωπιστικές επιστήμες.

Πολλά ερωτήματα που έθεσαν οι Σοκάλ και Μπρικμόν σχετικά με τους μεταμοντέρνους γάλλους στοχαστές βρίσκουν απαντήσεις στην εμπειριστατωμένη μελέτη του καθηγητή των Πολιτικών Επιστημών Μισέλ Βινόκ «Ο αιώνας των διανοομένων».

Σε ένα δοκίμιο 700 σελίδων ο Μισέλ Βινόκ αναλύει την κοινωνική διάσταση της γαλλικής διανοήσης από την υπόθεση Ντρεϊφους (1898) μέχρι και τον θάνατο του Ζαν Πωλ Σαρτρ (1980) και του Ρεϊμόν Αρόν (1983). «Εκείνοι που παρακολουθούσαν την κηδεία του Σαρτρ», είχαν την αίσθηση ότι παρακολουθούσαν την κηδεία ενός σπουδαίου αιώνα», γράφει χαρακτηριστικά ο Μισέλ Βινόκ.

Η περίπτωση των σύγχρονων διανοητών που διαδραμάτιζαν παρεμβατικό ρόλο υποστηρίζοντας με τα κείμενά τους μια κοινή πολιτική ιδέα, ήταν για μια περίοδο περίπου μισού αιώνα ένα φαινόμενο καθαρά γαλλικό που ξεκινά με το περίφημο «Κατηγορώ» του Εμίλ Ζολά.

Σύμφωνα με τον Μισέλ Βινόκ, ο αιώνας των διανοομένων χωρίζεται σε τρεις περιόδους: Τα «έτη Μπαρές», τα «έτη Ζιντ» και τα «έτη Σαρτρ».

Στην πρώτη περίοδο πρωταγωνιστής είναι

ο Μορίς Μπαρές –εξ ού και ο τίτλος «έτη Μπαρές»– ένας ταλαντούχος συγγραφέας (1862-1923). Ο Μπαρές έκανε και πολιτική καριέρα ξεκινώντας με θέσεις, που έβρισκαν ανταπόκριση στις τάξεις της άκρας αριστεράς, αλλά σταδιακά πέρασε στη δεξιά και στην άκρα δεξιά. Εθνικιστής, αντισημίτης και ξενόφοβος υπήρξε από τους βασικότερους πολέμιους του Ντρεϊφους. Χαρακτηριστικό στοιχείο των «ετών Μπαρές» ήταν η θριαμβευτική εισβολή της επιστήμης και της λογικής της.

Στα «έτη Αντρέ Ζιντ» η διανοήση καταγγέλλει την εισβολή της απολυταρχίας υπό τη ναζιστική ή σοβιετική μορφή της. Ο συγγραφέας Αντρέ Ζιντ δίνει το όνομά του σ' αυτή την περίοδο σύμφωνα με τον Μ. Βινόκ, γιατί από συνοδοιπόρος των κομμουνιστών γίνεται σφοδρός πολέμιός τους. Παράλληλα καταγγέλλει και τη γαλλική αποικιοκρατία της περιόδου εκείνης.

Τέλος, τα «έτη Σαρτρ» αποτελούν μια περίοδο μάλλον σκοτεινή με κάποιες φωτεινές εξαιρέσεις όπως οι Καμί, Αρόν, Μοριάκ, Μαλρό και Μποβουάρ, τονίζει ο Μ. Βινόκ και υπογραμμίζει ότι τότε η διανοήση έθεσε σοβαρά το ζήτημα της στράτευσης και τον προβληματισμό για τη θέση της γυναίκας.

Σήμερα ο ρόλος των διανοομένων έχει αλλάξει. Σε μια κοινωνία κορεσμένη από σχολιαστές είναι εμφανής η απουσία σοβαρών στοχαστών. Κι ο κορσμός αυτός φαίνεται να έχει άμεση σχέση με την αβάσταχτη ελαφρότητα των ΜΜΕ, τα οποία συγχέουν και οικειοποιούνται τα πάντα. Οι σημερινοί διανοούμενοι – σχολιαστές εμφανίζονται κάθε φορά που δημιουργείται μια διεθνής κρίση, ή όταν τίθεται κάποιο κοινωνικό πρόβλημα. Όμως κανείς τους δεν είναι της εμβέλειας των μεγάλων στοχαστών της αρχής του αιώνα, οι οποίοι διέθεταν πάθος για την αλήθεια και την ελευθερία.

Προσπαθώντας να αναβιώσει έναν αιώνα πνευματικών αναζητήσεων, από την εποχή της υπόθεσης Ντρεϊφους ως τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο Μ. Βινόκ παραθέτει κείμενα, ασκει κριτική και ερμηνεύει κάποια γεγονότα.

Πολιτική σημαίνει ιδέες, σημειώνει ο συγγραφέας του «αιώνα των διανοομένων» και υποστηρίζει ότι θα ήταν «σφάλμα μας να περιορίσουμε την οποιαδήποτε αντίθεση αξιών σε μια αντίθεση Δεξιάς-Αριστεράς, όπου η Δεξιά εκπροσωπεί την κοσμική και η Αριστερά την πνευματική εξουσία.